

ERM mini-symposium: Verduurzamen met behoud van culturele waarden

'Verduurzamen moet, anders dreigt leegstand', stelde dagvoorzitter Walter de Koning vast bij de opening van het minisymposium 'Monument en Duurzaamheid in Balans'. Van de bezoekers aan de beurs Monument 2019 kwamen zo'n 130 af op de verschillende bijdragen en het debat dat ERM op 14 mei in de Brabanthallen verzorgde. 'We staan voor grote uitdagingen', aldus De Koning: 'Na bewustwording over de noodzaak tot herbestemming, is het nu zaak aandacht te schenken aan onderhoud en tegengaan van verval, aan asbestverwijdering en aan verduurzaming van ons gebouwde erfgoed'. 'En', voegde hij er gelijk aan toe, 'voor dat laatste is de absolute waarheid nog niet gevonden. Want hoe werk je aan zowel het terugdringen van het energieverbruik, aan het verminderen van de CO₂-uitstoot als aan het behoud van de culturele waarden?'

Gebouw moet je afpellen

Over het vinden van de balans in verduurzamen en behoud van culturele waarden gingen achtereenvolgens architect en eigenaar van een landhuis Fenneken Anneveld – van Wesel en Felix Kusters, adviseur duurzaamheid bij ERM in. Claudia van 't Slot, inspecteur bij de gemeente Amsterdam en Barend Jan Schrieken, directeur NV Bergkwartier, discussieerden daarna over de wenselijkheid en de mogelijkheden van verduurzaming, en hoe dat te bekostigen.

'Duurzaamheid betekent ervoor zorgen dat het monument weer enkele decennia mee kan', hield Fenneken Anneveld de zaal voor. Daarvoor is het belangrijk allereerst te onderzoeken, het gebouw af te pellen, te kijken naar wat je hebt. En ga dan aan de slag. Met in haar geval als resultaten: een 20 meter lange en zes meter hoge binnenmuur die zorgt voor lage temperatuurverwarming, pellet kachels in de kelder en zonnecollectoren op het dak, maar ook opnieuw gespannen behang, gevoerde gordijnen en hergebruik van oude luiken. Fenneken Anneveld liet zien hoe bij de restauratie van Huis Schouwenburg oude en nieuwe technieken elkaar gevonden hebben. Veel waarde hecht zij aan natuurlijke ventilatie. Het verwarmingssysteem van het huis, ondergronds verbonden met het koetshuis, draait op zonnecollectoren op het platte dak. Daar is niets van te zien. Het systeem levert lage en hoge temperaturen af voor de verwarming en warm tapwater voor dagelijks gebruik en de badkamers. De collectoren worden ondersteund door twee cascade geschakelde pellet kachels in de kelder onder de woning. Het complex is aardgas loos gemaakt.

Op de vraag van dagvoorzitter Walter de Koning naar de terugverdientijd van de investeringen, antwoordde Fenneken 'dat je die moet berekenen in pecunia én in comfort. Wij kozen voor de technische mogelijkheden van dat moment om het monument te verduurzamen en ons voldoende leefgenot te bieden. Nu, tien jaar later, zie je nieuwe technieken en nieuwe afwegingen. Zo is het nu de vraag of wij opnieuw voor een pellet kachel zouden kiezen, gelet op de vervoerslasten en CO₂-uitstoot daarvan. Maar wij hebben er al wel tien jaar comfort door.'

Dagvoorzitter Walter de Koning in gesprek met Fenneken Anneveld – van Wesel

Bijdrage aan klimaatdoelen

'Het gehele monumentenbestand kan en moet meedoen aan het bereiken van de klimaatdoelstellingen', betoogde vervolgens Felix Kusters, adviseur duurzaamheid van ERM. Het klimaatakkoord moet bij allerlei sectoren tot een reductie van de CO₂ uitstoot leiden. Voor verschillende sectoren wordt gewerkt aan een verbijzondering, ook voor monumenten. Die uitwerking, de Routekaart Monumenten, beoogt in 2030 40 procent minder CO₂-uitstoot, leidend tot in 2050 95 procent. Minder vergaande ambities als bij andere gebouwen, maar nog steeds een enorme reductie. Uitgangspunten daarbij zijn het vinden van een optimale balans tussen energie-en kostenefficiëntie én behoud en herstel van monumentale waarden. En verder staat de aantrekbaarheid van het monument voorop, worden de energetische kwaliteiten van het gebouw optimaal benut en geldt datzelfde voor het benutten van de natuurlijke renovatiemomenten.

Felix Kusters

Hoe krijgen we dat voor elkaar? Onder het motto 'waar begin je (aan)' leidde Felix de aanwezigen door een aantal te nemen stappen. 'Begin bij de waardenstelling van uw monument' wat Felix 'een uitdagende zoektocht naar de specifieke mogelijkheden en beperkingen van uw monument' noemde. 'Dit onderzoek vormt de basis voor de mogelijke maatregelen. Vaak kunnen dat "quick wins" zijn, zoals kierdichting en het inregelen van de CV. Kijk vervolgens naar isolatiemogelijkheden van dak, vloer en ramen. Buig je vervolgens over verdere installatiemogelijkheden en richt je tot slot op de kansen voor duurzame energieopwekking.'

Geen heilige graal

'Verduurzaming moet geen heilige graal worden', hield Barend Jan Schrieken de zaal voor. Zowel zelf als eigenaar van een monument dat hij nu probeert te verduurzamen, als in de hoedanigheid van directeur NV Bergkwartier, met ruim 200 monumenten in eigendom, loopt hij op tegen de grenzen van verduurzaming. In financiële zin – 'de minste ingrepen kosten minimaal € 15.000 per monument, en dat dan keer 100.000 monumenten landelijk' – en in het behoud van de culturele waarden. 'Het monument moet voorop blijven staan'. Het streven naar die 40 procent in 2030 vraagt om enorme maatregelen en enorme bedragen, die niet meer in balans staan met de monumentale waarden' stelde hij. 'Bepaalde heilige huisjes zijn ook echt heilig'. Hij vertrouwt er op dat we in 2030 een eenvoudiger opgave zullen hebben: 'In 2030 hebben we nieuwe technieken die het realiseren van 40% reductie veel haalbaarder zullen maken'. Claudia van 't Slot, bouwinspecteur Amsterdam Centrum, viel hem bij en bepleitte voor de korte termijn vooral het gebruik maken van natuurlijke momenten. 'Ga aan het verduurzamen als er toch al reden is tot onderhoud of restauratie'. En er zijn allerlei nieuwe kansen. Als voorbeeld gaf zij het hoofdstedelijke 'Groene Paal' project. Daarbij worden funderingspalen gebruikt ter vervanging van bestaande, die niet alleen het huis ondersteunen, maar ook warmte en koude

onttrekken aan de grond. Deze warmte kan met behulp van een warmtepomp het huis opwarmen en zorgen voor een warme douchestraal. Daarnaast kan de 'groene' heipaal in de zomer een huis koelen, zonder gebruik te maken van een airco: het onttrekt koude uit de grond. De techniek zorgt voor een aanzienlijke CO₂-reductie.

Andere voorbeelden die Claudia noemde waren de uitwisseling van warmte en koeling zoals tussen de Hermitage en Artis en de mogelijkheden die grote gebouwen met veel dak bieden aan het plaatsen van zonnepanelen voor de omliggende monumenten.

Beide panelleden benadrukten de balans die telkens moet worden gevonden tussen geld, tijd en waarden. En sloten aan bij de stelling van Fenneken, 'soms moet je gewoon beginnen als je de kennis en mogelijkheden hebt', en bij Felix, 'laat je vooraf goed informeren om te weten waar je aan begint'.

Claudia van 't Slot en Barend Jan Schrieken